

УДК 343.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.59>

УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА: ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Дудоров О.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-4860-0681*

Мовчан Р.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0003-2074-8895*

Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Умисне знищення або пошкодження чужого майна: питання кваліфікації та вдосконалення кримінального закону.

Статтю присвячено розкриттю окремих проблемних аспектів кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна, передбаченого ст. 194 Кримінального кодексу України, і деяких суміжних кримінальних правопорушень.

Розглянуто питання про перспективи кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за знищення або пошкодження майна, належного «спеціальним» потерпілим. Констатовано різновекторність відповідних теоретичних пропозицій, проаналізовано ті з них, які спрямовані на виключення з кримінального закону відповідних спеціальних норм, з'ясовано недоліки таких пропозицій. Піддано критиці окремі положення проєкту нового Кримінального кодексу України.

Висвітлено проблему кваліфікації вчиненого загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження чужого майна, що не заподіяло шкоду у великих розмірах. Здійснено аналіз наукових підходів щодо розв'язання цієї проблеми. З'ясовано чинники, які призвели до формулювання Верховним Судом правозастосовного орієнтуру, завдяки якому вдалось уніфікувати судову практику із вказаного питання кваліфікації. Водночас показано уразливість логіки, покладеної в основу відповідного правового висновку. Висловлено міркування щодо оптимальних варіантів вирішення цієї проблеми у законодавчій площині.

Розглянуто питання кваліфікації перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань у формі умисного знищення або пошкодження майна, що має військове призначення. На підставі аналізу матеріалів судової практики констатовано розповсюдженість такої кваліфікаційної помилки, як неповна кваліфікація, коли у скоєному безпідставно не вбачається ідеальна сукупність злочинів, передбачених ч. 1 ст. 114-1 і ч. 2 ст. 194 Кримінального кодексу України. З'ясовано обставини, які можуть виключати зазначений прояв множинності злочинів. Розкрито особливості досліджуваного прояву перешкодження законній діяльності військових формувань, пов'язані з наявністю фактичної помилки, вчиненням незакінченого злочину і злочину у співучасті. Висловлено рекомендації щодо кваліфікації вчиненого у таких правозастосовних ситуаціях.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти власності, знищення або пошкодження майна, перешкодження законній діяльності військових формувань, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, сукупність кримінальних правопорушень, верховенство права, правова визначеність, співучасть у кримінальному правопорушенні, незакінчене кримінальне правопорушення.

Dudorov O.O., Movchan R.O. Intentional destruction or damage to another's property: issues of qualification and improvement of criminal legislation.

The article is devoted to examining certain problematic aspects of the criminal-law characterization of intentional destruction or damage to another's property, as provided for in Article 194 of the Criminal Code of Ukraine, as well as several related criminal offenses.

The authors consider the prospects of criminal-law prohibitions relating to liability for the destruction or damage of property belonging to "special" victims. They note the diverse nature of existing theoretical proposals and analyze those aimed at eliminating specific special norms from criminal legislation, outlining the shortcomings of such approaches. Some provisions of the draft of the new Criminal Code of Ukraine are critically evaluated.

The paper highlights the issue of qualification of intentional destruction or damage to another's property committed in a generally dangerous manner when the damage caused does not constitute a large-scale loss. The authors analyze scholarly approaches to this problem, identify factors that led the Supreme Court to formulate an interpretative guideline that has helped unify judicial practice on this issue, while also demonstrating the vulnerability of the logic underlying that legal conclusion. Suggestions are offered regarding optimal legislative solutions to this issue.

Additionally, the article addresses qualification of acts that obstruct the lawful activity of the Armed Forces of Ukraine and other military formations through intentional destruction or damage to property of military purpose. Based on analysis of judicial practice, the authors note the widespread occurrence of qualification errors, particularly incomplete qualification where ideal concurrence of crimes under Part 1 of Article 114-1 and Part 2 of Article 194 of the Criminal Code of Ukraine is unjustifiably ignored. At the same time, circumstances that may exclude such concurrence are identified. The study reveals particular features of such obstruction: when a factual mistake is present, in cases of attempted offenses, and in complicity. Recommendations are provided on qualification in such law-enforcement situations.

Key words: criminal offenses against property, destruction or damage to property, obstruction of lawful activity of military formations, criminal offenses against the foundations of Ukraine's national security, concurrence of criminal offenses, rule of law, legal certainty, complicity, attempted criminal offense.

Постановка проблеми. Аксиоматичним є положення про те, що благополуччя громадян та економічна стабільність у суспільстві значною мірою залежать від захищеності власності. Значущість останньої як економічної основи розвитку суспільства і показника добробуту його членів підтверджується закріпленням права власності як основоположним міжнародно-правовим документом із питань прав і свобод людини і громадянина – Загальною декларацією прав людини (ст. 17), так і Конституцією України (ст. 41). Важливою гарантією реалізації конституційного права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю виступає передбачена Кримінальним кодексом України (далі – КК) відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності.

Суспільна небезпека умисного знищення або пошкодження майна (ст. 194 КК) зумовлена багатьма чинниками, зокрема тим, що таке посягання може призводити до припинення права власності, виступати способом ведення протиправної конкурентної боротьби, примушування підприємців, політичних і громадських діячів до певних поступок чи, навпаки, засобом помсти за їх непоступливість. Слід враховувати і те, що не завжди випадки умисного знищення або пошкодження чужого майна є деліктами проти (чи лише проти) власності, через що виникають складнощі при кваліфікації. Так, повномасштабна війна РФ проти України призвела до поширення практики підпалів транспортних засобів ЗСУ та інших сил оборони, що актуалізує питання належної кримінально-правової оцінки такої резонансної поведінки.

Хоч завдяки зусиллям Верховного Суду (далі – ВС) внесено ясність із дискусійного в науці кримінального права питання про (не)обов'язковість шкоди у великих розмірах для кваліфікації вчиненого за ч. 2 ст. 194 КК у випадках умисного знищення або пошкодження майна загальнонебезпечним способом, бажано, щоб кримінальний закон у цьому аспекті був удосконалений (для усунення прояву правової невизначеності). Адже окремі дослідники, вочевидь, небезпідставно вказують на те, що, сформулювавши відповідні висновки щодо застосування ст. 194 і ст. 365 КК, ВС відкрив своєрідну «скриньку Пандори», поставивши під сумнів наявну систему кваліфікуючих ознак як одного із засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна належить до числа активно досліджуваних. Вагомий внесок в її опрацювання внесли такі автори, як Н. Антонюк, Р. Боднарчук, Р. Бориславський, Т. Возна, А. Вознюк, О. Володіна, І. Газдайка-Василишин, В. Гальцова, Ю. Дзюба, Д. Каменський, М. Мартишко, М. Мельник, С. Миронюк, Т. Михайліченко, В. Навроцький, Є. Письменський, А. Сакун, А. Семенюк-Прибатень, Ю. Філей, М. Хавронюк, О. Шармар та ін.

Своє бачення вирішення проблеми кримінальної відповідальності за умисне знищення та пошкодження чужого майна запропонувала робоча група з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України, яка, фіналізуючи свої високоінте-

лектуальні зусилля, представила на суд професійної спільноти підсумковий варіант проєкту нового Кримінального кодексу України [1] (далі – проєкт КК). Оптимальність формулювань потенційного кримінального закону (його статей 6.1.14–6.1.17, в яких мовиться про знищення чи пошкодження чужого майна, і статей 6.1.2 і 6.1.3, присвячених обставинам, які підвищують тяжкість злочинів проти власності), як й інші напрацьовані наукою пропозиції *de lege ferenda* у частині законодавчого забезпечення кримінально-правової протидії умисному знищенню чи пошкодженню чужого майна, потребують теоретичного осмислення. Тим більше, що відповідні пропозиції відзначаються контраверсійністю. Так, задля унеможливлення скорочення сфери застосування розглядуваної кримінально-правової заборони одні дослідники висловлюються за законодавче зменшення розміру шкоди як криміноутворювальної ознаки некваліфікованого умисного знищення або пошкодження чужого майна, другі пропонують обов'язково враховувати майнове становища потерпілої особи, треті ж наполягають на поверненні шкоди у великих розмірах як ознаці складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК, статусу оцінного поняття.

Відповідно, **метою статті** є з'ясування (на підставі вивчення матеріалів актуальної судової практики та з урахуванням здобутків правничої науки) проблемних аспектів кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження чужого майна та деяких суміжних кримінальних правопорушень і формулювання на цій основі пропозицій, спрямованих на вдосконалення КК і практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Передусім варто зазначити, що в юридичній літературі України суперечливо визначається доля кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за знищення або пошкодження майна «спеціальних» потерпілих. Показово, що, якщо, наприклад, А. Семенюк-Прибатень виступила за розширення переліку таких заборон за рахунок включення до КК норм про відповідальність за знищення чи пошкодження майна начальника у зв'язку з виконанням ним обов'язків з військової служби, а також за знищення чи пошкодження майна державного чи громадського діяча у зв'язку з його державною чи громадською діяльністю [2, с. 6, 11, 16], то у проєкті КК [1] наступники (аналогі) заборон щодо знищення або пошкодження майна «спеціальних» потерпілих відсутні, а А. Боровик запропонував виключити з КК ст. 347 «Умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця» [3, с. 494], вбачаючи у цій забороні прояв зайвого «розмноження» кримінально-правових норм.

Загалом погоджуючись із тезою про хаотичність і безсистемність конструювання заборон, присвячених кримінально-правовій охороні законної діяльності правоохоронців та інших представників влади, водночас звернемо увагу на те, що ч. 1 ст. 347 КК, на відміну від загальної норми (ч. 1 ст. 194 КК), не містить вказівки на таку криміноутворювальну ознаку, як заподіяння шкоди у великих розмірах. Крім цього, А. Боровику імпонує теоретична позиція, згідно з якою безпосереднім об'єктом умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу є передусім авторитет правоохоронних органів, через що для кваліфікації за ст. 347 КК достатньо самого факту посягання на майно працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням службових обов'язків незалежно від вартості такого майна [3, с. 236].

Отже, у разі виключення з КК спеціальної норми (ст. 347 КК) застосування такого способу поліпшення кримінального закону, як доповнення загальної норми (ст. 194 КК) кваліфікуючою ознакою, розрахованою на «спеціальних» потерпілих, не дасть змоги врахувати згаданий нюанс кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, а це означатиме навряд чи своєчасне послаблення (зниження рівня) відповідної кримінально-правової охорони.

Зазначене, до слова, стосується й інших кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна «спеціальних» потерпілих. Адже, як слушно зазначається в юридичній літературі, при конструюванні таких заборон законодавцем взята до уваги соціальна роль осіб, власність яких піддається неправомірному впливу; відмінністю цих кримінальних правопорушень є властивості предмета, який зазнає знищення або пошкодження та не пов'язаний із розміром заподіяної шкоди, на відміну від кримінального правопорушення проти власності, передбаченого ч. 1 ст. 194 КК [4, с. 190, 191]. І такий стан речей, до речі, схвально уможливорює звернення до норми про малозначність (ч. 2 ст. 11 КК).

Особливість розвитку закону України про кримінальну відповідальність М. Мартишко вбачає у доповненні його низкою спеціальних норм про відповідальність за умисне знищення або пошкодження чужого майна. Така правова ситуація, на думку дослідника, створює зайву диференціацію законодавчих положень, призводить до конкуренції кримінально-правових норм, ускладнює процес кваліфікації кримінальних правопорушень, створює умови для порушення конституційного

положення щодо неприпустимості подвійного притягнення до кримінальної відповідальності. Для розв'язання позначеної проблеми запропоновано виключити статті 347, 347-1, 352, 378, 399 з КК, а ч. 2 його ст. 194 доповнити згадуванням про спеціального потерпілого – про особу, яка виконує службові повноваження чи професійні обов'язки [5, с. 19, 22]. Положення про зайвість розгляданого прояву диференціації кримінальної відповідальності через звернення до конституційного принципу *non bis in idem* та інших аргументів обстоює й О. Шармар [6, с. 164–165].

Раніше подібну пропозицію озвучував Р. Бориславський, ініціюючи доповнення ст. 194 КК ч. 3, в якій би йшлося про «злочин, передбачений частиною першою або другою цієї статті, вчинений щодо майна особи у зв'язку з її службовою, громадською або професійною діяльністю...». Статті ж 347, 347-1, 378, 399 із КК пропонувалося виключити [7, с. 191, 192]. Щоправда, із формулювання, висунутого Р. Бориславським, залишалось не до кінця зрозумілим те, чи буде обов'язковою ознакою умисного знищення чи пошкодження майна «спеціального» потерпілого заподіяння шкоди в значному розмірі, передбачене ч. 1 авторської редакції ст. 194 КК.

Видається, що зворот «протиправне умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчинене... щодо особи у зв'язку з виконанням нею службових повноважень чи професійних функцій», запропонований М. Мартишком до включення у ч. 2 ст. 194 КК, не охопить всі можливі випадки умисного знищення або пошкодження чужого майна, карані нині за спеціальними (щодо ст. 194 КК) нормами – статтями 347, 347-1, 352, 378, 399 КК. Зокрема, як бути з громадянином, який виконує громадський обов'язок, а також із близькими родичами «спеціальних» потерпілих? З іншого боку, згаданий зворот дозволить визнавати потерпілими від злочину, передбаченого ч. 2 поліпшеної ст. 194 КК, і тих осіб, які на сьогодні в спеціальних (щодо ст. 194 КК) нормах не фігурують.

Через це не може не поставати питання, чи входили такі змістовні зміни кримінального закону у наміри М. Мартишка, коли він формулював свої пропозиції *de lege ferenda*? Принаймні відшукати аргументи на користь цих законодавчих змін у тексті його наукової кваліфікаційної роботи не вдалося. Відсутнє у ній і дослідження практики застосування статей 347, 347-1, 352, 378, 399 КК, результати якого засвідчили б зайвість наявної диференціації кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження чужого майна різних категорій потерпілих, її (диференціації) неефективність і порушення при цьому конституційних принципів *non bis in idem* і рівності перед законом. Наведена аргументація на користь виключення з КК статей 347, 347-1, 352, 378, 399 як спеціальних норм, які, мовляв, недоречно дублюють загальну заборону (ст. 194 КК), носить суто теоретичний (щоб не сказати – умоглядний) характер, а отже, явно потребувала посилення у спосіб звернення до матеріалів релевантної судової практики, яка б підтвердила (чи, навпаки, спростувала) неефективність або колізійність чинних кримінально-правових заборон.

Як уже зазначалось, у проєкті КК немає аналогів (наступників) заборон, присвячених відповідальності за знищення або пошкодження майна, належного «спеціальним» потерпілим. При цьому до ознак, які підвищують тяжкість умисного знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило суттєву, значну або тяжку майнову шкоду, на один ступінь (п. 3 ст. 6.1.3), віднесено вчинення злочину «щодо людини (чи близької їй людини), у зв'язку зі здійсненням нею службових повноважень чи виконанням професійних обов'язків, виконанням нею юридичного обов'язку або використанням її суб'єктивного права в публічних інтересах» [1]. Наведене формулювання, будучи позбавленим непотрібної казуїстичності, дасть змогу усунути конкретні недоліки, які вбачаються у згаданих вище пропозиціях науковців, спрямованих на поліпшення кримінального закону в частині відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна «спеціальних» потерпілих.

Водночас не може не поставати питання про дотримання у цьому разі такого складника верховенства права, як правова визначеність. Якщо у попередніх версіях проєкту КК його розробники (услід за постановою Великої Палати ВС) визначали публічний інтерес як важливі для значної кількості фізичних та юридичних осіб потреби, які відповідно до законодавчо встановленої компетенції забезпечуються суб'єктами публічної адміністрації, то у ст. 1.1.1 «Значення термінів Кримінального кодексу» варіанту проєкту КК, актуального на момент підготовки цієї статті до друку [1], визначення поняття публічних інтересів відсутнє. З одного боку, очевидно, що обстоюване ВС розуміння публічного інтересу загалом неприйнятне для кримінально-правових потреб, у зв'язку з чим відмова розробників проєкту КК від нього заслуговує на підтримку; з іншого, зворот «використання суб'єктивного права в публічних інтересах» у проєкті КК є наскрізним, через що це, мабуть, не той випадок, коли укладачам потенційного кримінального закону вдасться «кваліфіковано промовчати».

Оскільки мова вже зайшла про проєкт КК, вважаємо за доцільне нагадати, що раніше нами аргументувалось положення про доцільність вилучення із наведеної у проєкті КК системи ознак, які підвищують тяжкість злочинів проти власності, згадування про вчинення злочину «щодо близької людини або колишнього подружжя» [8, с. 25–37]. Проте ця кваліфікуюча ознака (якщо використа-

ти термінологію чинного КК), на жаль, продовжує фігурувати у переліку обставин, які підвищують тяжкість злочину на один ступінь (зокрема за умисне знищення або пошкодження чужого майна) (п. 2 ст. 6.1.3 проєкту КК).

До формулювання Касаційним кримінальним судом Верховного Суду (далі – ККС ВС) відомої правової позиції [9] з питання кваліфікації вчиненого загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження чужого майна, що не заподіяло шкоду у великих розмірах, в юридичній літературі панував інший підхід. Більшість дослідників висвітлюваної проблематики (наприклад, Н. Антонюк, І. Газдайка-Василишин, А. Семенюк-Прибатень) виходили з того, що кваліфікувати діяння за ч. 2 ст. 194 КК можна лише за наявності двох обов'язкових умов: 1) установлення хоча б однієї з кваліфікуючих ознак, передбачених у ч. 2 ст. 194 КК; 2) якщо у діях винного є склад злочину, передбаченого ч. 1 цієї статті. Випадки ж кваліфікації у судовій практиці підпалів чужого майна, що не заподіяли шкоду у великих розмірах, за ч. 2 ст. 194 КК розцінювались як помилкове застосування кримінального закону, засноване на його поширювальному тлумаченні, прийнятному, щоправда, з погляду соціальної справедливості.

Фактично цей підхід відтворюється М. Мартишком, який пише: «Враховуючи той факт, що ч. 1 ст. 194 КК України є основним складом по відношенню до ч. 2 ст. 194 КК України, то для застосування за ч. 2 ст. 194 КК України необхідна наявність обов'язкових ознак основного складу злочину, наприклад, умисне знищення чужого майна, що спричинило шкоду у великих розмірах, і ознаку, яка міститься в кваліфікуючих ознаках, передбачених у ч. 2 ст. 194 КК України» [5, с. 63–64]. Подібна думка з варіаціями наводиться і на інших сторінках наукової кваліфікаційної роботи М. Мартишка [5, с. 88–159]. Щоправда, демонструючи суперечливість у своїх судженнях і водночас спираючись на правозастосовний орієнтир, сформульований ККС ВС, дослідник зазначає: «Словосполучення “те саме діяння”, вжите в диспозиції ч. 2 ст. 194 КК України, указує на те, що до дії, передбаченої цією статтею, слід відносити тільки знищення (пошкодження) майна, а шкода у великих розмірах є наслідком, який виступає криміноутворюючою ознакою лише для ч. 1 ст. 194 КК і не є необхідною для кваліфікації за ч. 2 цієї статті» [5, с. 155].

Некритично повторює М. Мартишко і висловлювання Р. Бориславського про те, що в окремих аспектах регулювання кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження майна у КК 2001 р. стало «кроком назад» порівняно з КК 1960 р. Передусім це стосується редакції ч. 2 ст. 194 КК: незначні зміни у формулюванні цієї правової норми (порівняно з ч. 2 ст. 145 КК 1960 р.), мовляв, призвели до того, що умисне знищення чи пошкодження чужого майна, що не спричинило шкоди у великих розмірах, перестало бути кримінально караним навіть за умови, коли воно вчинене загальнонебезпечним способом [5, с. 63]. По-перше, це твердження суперечить наявній судовій практиці, уніфікованій завдяки позиції ККС ВС, про що йшлося вище. По-друге, уточнимо таке: первісно КК 2001 р. встановлював, що шкода у великих розмірах, яка заподіюється через знищення або пошкодження майна, є оцінною ознакою, а отже, розмір такої шкоди визначався залежно від обставин справи за углядом правозастосувача. Цілком очевидно, що за такого законодавчого підходу проблем із кваліфікацією за ч. 2 ст. 194 КК не виникало: оскільки конкретний розмір шкоди був нормативно невизначеним, на перший план виходили небезпечний спосіб вчинення знищення або пошкодження майна та наслідки, які в результаті наставали. Зміни, внесені до примітки ст. 185 КК на підставі Закону від 15 квітня 2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», утворили дисбаланс у ст. 194 КК, а диспозиція її ч. 2 залишилась без належного коригування.

На цю «історичну» обставину слушно звернув увагу член Науково-консультативної ради при ВС Є. Письменський, який розглядавану проблему кваліфікації умисного знищення або пошкодження чужого майна за умов суперечливого тлумачення КК (філологічного, системного, історичного тощо) запропонував розв'язувати на підставі конституційного положення про верховенство права (дозволяє в порядку судової правотворчості у певних ситуаціях виходити за межі буквального змісту кримінально-правових норм). Безкарність умисного знищення або пошкодження майна, яке не заподіяло шкоду у великих розмірах, але вчиненого у загальнонебезпечний спосіб або такого, що спричинило тяжкі наслідки, включаючи загибель людей, є однією із правозастосовних ситуацій, яка уможливорює звернення до положення, закріпленого у ч. 1 ст. 129 Конституції України. Безкарність (повна чи часткова) згаданої поведінки не виключається з огляду на те, що не всі дії, описані в ч. 2 ст. 194 КК, здатні знайти свою кримінально-правову оцінку за іншими статтями КК, якщо заподіяння майнової шкоди у великих розмірах вважати обов'язковою ознакою складу цього злочину. Несправедливість ситуації, про яку йдеться, на думку вченого, з-поміж іншого проявляється у тому, що кримінальна відповідальність особи, яка, наприклад, шляхом підпалу знищила автомобіль, вартість якого не перевищує 250 НМДГ, виключається. Натомість особа, яка незаконно заволоділа автомобілем тієї ж вартості, підлягатиме кримінальній відповідальності при тому, що

саме у першому випадку: шкода заподіюється декільком об'єктам (власність, громадська безпека тощо), виникає загроза життю чи здоров'ю людей або заподіяння великих матеріальних збитків, загроза знищення інших матеріальних об'єктів; виключається можливість повернення знищеного майна власнику (його вартість може бути лише компенсована) [10, с. 291–294].

Врешті-решт викладений підхід ККС ВС сприйняв у 2019 р. [9] і послідовно дотримується його у подальшому [11; 12]. Водночас зрозуміло, що: 1) до такого підходу суддів ВС схилила (чи не вирішальним чином) та обставина, що законодавчо закріплений параметр шкоди у великих розмірах як криміноутворювальної ознаки некваліфікованого умисного знищення або пошкодження чужого майна (ч. 1 ст. 194 КК) є невинувато високим (наприклад, у 2025 р. це 378 500 грн.); 2) сформульовані ВС правові позиції (правозастосовні орієнтири) щодо ст. 194 і ст. 365 КК «сигналізують» про потребу комплексного вдосконалення КК із тим, щоб сформувати належну систему кваліфікуючих ознак, які б узгоджувались з ознаками основних складів кримінальних правопорушень і відповідали сучасним здобуткам науки кримінального права.

Для кращого усвідомлення проблеми, породженої «добудовою кримінального права» у виконанні ВС, наведемо лише один красномовний приклад. Ст. 212 КК передбачає відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, якщо це призвело до фактичного ненадходження до бюджетів коштів у значних розмірах. Нині йдеться про шкоду від такого ухилення у розмірі 4 542 000 грн. Саме ця ознака є криміноутворювальною. Якщо ж тлумачити термін «діяння», використаний у ч. 2 і ч. 3 ст. 212 КК, керуючись логікою, сповідуваною ВС, то, наприклад, ухилення від сплати податкового внеску на одну копійку чи в іншому символічному розмірі, але вчинене за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за відповідне кримінальне правопорушення, доведеться кваліфікувати за ч. 2 або ч. 3 ст. 212 КК. Але це ж нонсенс, причому такий, який не може подоланий за рахунок тлумачення кримінального закону, подібного до задіяного у випадку із ст. 194 КК: оскільки підпал є різновидом загальнонебезпечного способу, знищення або пошкодження майна вогнем, що не створило загрози пожежі (наприклад, спалення чужої речі на безлюдному асфальтованому майданчику), не повинне кваліфікуватися за ч. 2 ст. 194 КК. «... підпал у розумінні пожежі слід відмежовувати від пошкодження майна вогнем, яке підконтрольне особі, що його вчиняє, і не виходить за межі, що запобігають його переростанню в загальнонебезпечну, руйнівну силу» [4, с. 192].

Для того, щоб, так би мовити, легалізувати обстоюваний ККС ВС підхід до розглядуваного питання кваліфікації, чимало дослідників пропонують замінити у ч. 2 ст. 194 КК словосполучення «те саме діяння» зворотом «умисне знищення або пошкодження чужого майна», завдяки чому розмір заподіяної шкоди не матиме юридичного значення при вчиненні цього злочину загальнонебезпечним способом, спричиненні загибелі людей або інших тяжких наслідків [13, с. 198; 14, с. 214; 15, с. 159].

Близький до цього, однак більш прийнятний варіант вирішення проблеми – законодавча реалізація пропозиції повернути шкоді у великих розмірах як ознаці основного складу злочину «умисне знищення або пошкодження чужого майна» статус оцінного поняття [16, с. 137–139]. Цей варіант вдосконалення КК ґрунтується на тому, що у спосіб звернення до оцінних понять кримінально-правовим нормам надається гнучкість, яка розширює можливості їх застосування до максимальної кількості життєвих ситуацій, а тому повністю відмовитися від цих понять при законодавчій фіксації суспільно небезпечних наслідків як ознаки об'єктивної сторони недоцільно. Як слушно зазначає З. Загиней-Заболотенко, невизначеність у тексті КК може проявлятися двоєю: 1) йдеться про своєрідний дефект правового регулювання, який підлягає усуненню; 2) прояв невизначеності може бути й позитивним, коли відносна невизначеність кримінально-правового припису використовується законодавцем цілеспрямовано як своєрідний прийом нормотворчої техніки, що дає змогу кримінально-правовій нормі бути гнучкою і знизити рівень невизначеності кримінально-правового регулювання [17, с. 78].

Водночас зрозуміло, що, якби великі розміри (криміноутворювальна ознака некваліфікованого умисного знищення або пошкодження чужого майна) були адекватними до сьогоденних соціально-економічних реалій, ККС ВС взагалі не був би змушений вдаватися до вельми неоднозначного тлумачення ст. 194 КК. Відповідно, ще один варіант розв'язання проблеми *de lege ferenda* – законодавче зменшення мінімального розміру шкоди для уможливлення кваліфікації вчиненого за ч. 1 ст. 194 КК.

Ясність із розглядуваного питання кваліфікації у законодавчому порядку пропонують внести і розробники проєкту КК, які до ознак, що підвищують тяжкість умисного знищення чи пошкодження чужого майна, що спричинило суттєву, значну або тяжку майнову шкоду, на один ступінь (п. 8 ст. 6.1.3 проєкту КК), відносять вчинення злочину загальнонебезпечним способом [1] (питання про не(об)ґрунтованість та (не)винуватуну уніфікацію кількісних показників майнової шкоди у проєкті КК – тема окремої розмови).

Далі висвітлимо питання кваліфікації перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК) у формі умисного знищення або пошкодження майна, що має (може мати) військове призначення. Справа в тому, що з 2024 р. почали фіксуватися перші випадки застосування ст. 114-1 КК до осіб, які вчиняли підпали транспортних засобів ЗСУ та інших сил оборони. Але якщо в 2024 р. за вказані посягання було засуджено всього близько 10 осіб, то вже в 2025 р. відповідна практика набула масового характеру: з 371 вироку, винесеного за ст. 114-1 КК (станом на жовтень 2025 р.), 63 (тобто 16,9 % від загального масиву) стосувалися саме цієї резонансної поведінки. О. Букреєв інформує, що майже всі пошкоджені та знищені автівки мали такі зовнішні ознаки, як колір «олива», наліпки на лобовому склі та кузові у вигляді декоративно-інформаційних елементів підрозділів ЗСУ. У переважній більшості власниками автомобілів були військовослужбовці та волонтери, також це були автівки, зареєстровані за конкретними підрозділами ЗСУ [18, с. 33]. У 2024 р. навіть було підготовлено законопроект, яким ст. 114-1 пропонувалось доповнити окремою ч. 3, спеціально присвяченою відповідальності за перешкоджання законній діяльності ЗСУ в особливий період, що виражається в умисному знищенні або пошкодженні майна, що використовується в діяльності ЗСУ, інших військових формувань, структурних підрозділів або окремих військовослужбовців, шляхом підпалу, підризу або іншими суспільно небезпечними способами. Щоправда, цей законопроект був жорстко і справедливо розкритикований парламентськими експертами [19].

Практика застосування ст. 114-1 КК демонструє розповсюдженість такої кваліфікаційної помилки, як неповна кваліфікація, наявність якої є підстави констатувати навіть за презюмування правильності кримінально-правової оцінки певної поведінки як перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (далі – перешкоджання законній діяльності ЗСУ). Вивчення судової практики дає змогу стверджувати, що різнооб'єктну ідеальну сукупність можуть утворювати кримінальні правопорушення, вчинення яких поєднується з таким перешкоджанням та які полягають, зокрема, у: підробленні та/або використанні підроблених документів; наданні/одержанні неправомірної вигоди; посяганнях на авторитет органів державної влади; умисному знищенні або пошкодженні майна військового призначення. Як відомо, ідеальну сукупність кримінальних правопорушень утворює одне діяння однієї і тієї самої особи, яке містить ознаки двох або більше самостійних складів кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК. На відміну від конкуренції кримінально-правових норм, для сукупності кримінальних правопорушень (причому як реальної, так і ідеальної) характерним є те, що жодна із кримінально-правових заборон не охоплює вчинене повністю – воно може отримати належну кримінально-правову оцінку лише у спосіб застосування декількох статей (частин статей) Особливої частини КК.

Враховуючи озвучені усталені підходи, підпали відповідних автомобілів, вчинювані тими, кому виповнилось 16 років, слід, за загальним правилом, кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 114-1 і ч. 2 ст. 194 КК. Хоч більшість судів (52 із 63 випадків) дотримуються цього кваліфікаційного правила, було виявлено 11 випадків постановлення судових рішень, коли підпали транспортних засобів ЗСУ та інших сил оборони отримували кримінально-правову оцінку тільки за ч. 1 ст. 114-1 КК.

Наведемо типовий приклад неповної, а отже, неправильної кваліфікації.

Перебуваючи у м. Миколаєві, Особа-1, діючи за попередньою змовою з Особою-2, підійшов до автомобіля, який був пофарбований у колір «хакі», що є характерною належністю до транспортних засобів ЗСУ, і знаходився у користуванні однієї з військових частин. Взявши заздалегідь підготовлену пляшку з легкозаймистою речовиною, Особа-1 почав наносити її на вказаний автомобіль, після чого здійснив його підпал, що на відео зафіксувала Особа-2 [20].

Застереження «за загальним правилом» зроблене нами даремно. Має рацію Є. Письменський, який, не заперечуючи правильність кваліфікації підпалів відповідного майна за сукупністю злочинів, передбачених ст. 114-1, ст. 194 КК, водночас не виключає того, що з урахуванням конкретних обставин (зокрема, якщо палій діє за вказівкою представника спецслужби держави-агресора) дії громадян України, які вчиняють підпали автомобільного транспорту, що використовується за військовим призначенням, можуть кваліфікуватися за іншою сукупністю – за ч. 2 ст. 194 КК і ч. 2 ст. 111 КК (надання представникам іноземної держави допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, вчинене в умовах воєнного стану) [21, с. 172–173].

Підривна діяльність з погляду кримінальної відповідальності за державну зраду справді може полягати з-поміж іншого у зниженні обороноздатності України. Водночас підкреслимо, що така «альтернативна» кваліфікація буде правильною за умови встановлення у вчиненому всіх ознак складу злочину «державна зрада», зокрема того, що суб'єкт усвідомлює те, що шляхом підпалу певної автівки він надає державі-агресору допомогу в проведенні підривної діяльності проти

України (діє з прямим умислом). З урахуванням того, що замовники відповідних підпалів зазвичай залишаються «у тіні» і у відповідних вироках фігурують як особи, невстановлені органами досудового розслідування, а домінуючим мотивом поведінки паліїв майна військового призначення є корисливий, інкримінування порушення ст. 111 КК «Державна зрада» у розглядуваних випадках видається проблемним.

А. Гутник, хоч і поділяє думку про помилковість кваліфікації аналізованої поведінки лише за ч. 1 ст. 114-1 КК, без покликання при цьому на ч. 2 ст. 194 КК (така неповна кваліфікація безпідставно не враховує факт умисного знищення (пошкодження) чужого майна), водночас висловлює сумнів у доречності інкримінування порушення ст. 114-1 КК, наприклад, у випадках підпалів приватного транспорту, що не перебуває на обліку у ЗСУ, не використовується для ведення бойових дій [22, с. 69]. Подібним чином розмірковує О. Пащенко, на думку якого знищення або пошкодження автівки військовослужбовця, який проходить військову службу не у районі бойових дій чи у прифронтовій місцевості, не завдає шкоди обороноздатності України на тому рівні, щоб визнавати це посягання злочином, передбаченим ст. 114-1 КК, а тому вчинене має визнаватись лише злочином проти власності (ст. 194 КК) [23, с. 153].

На наш погляд, та обставина, кому на праві власності належав знищений (пошкоджений) автомобіль, який мав військове призначення, як і те, наприклад, чи використовувався він безпосередньо для ведення бойових дій, для кваліфікації вчиненого як перешкодження законній діяльності ЗСУ вирішального значення не має. Інший підхід ми розцінюємо як не виправдано обмежувальне тлумачення ст. 114-1 КК, у ч. 1 якої мовиться про перешкодження в особливий період законній діяльності ЗСУ; остання може здійснюватись і у відносно мирних (тилових) населених пунктах України і, до того ж, не обмежується веденням бойових дій проти ворога.

До речі, існує судова практика визнання закінченим перешкодженням законній діяльності ЗСУ дій осіб, котрі підпалювали автівки, які перебуваючи у користуванні військовослужбовця, належали не ЗСУ або іншими військовим формуванням, а благодійним організаціям [24]. Таку кримінально-правову оцінку ми вважаємо виправданою за умови встановлення того, що «постраждалим» транспортний засіб використовувався військовослужбовцем не в особистих цілях, а для виконання завдань, поставлених перед ЗСУ чи іншими силами оборони України. Інакше кажучи, кваліфікація за ст. 114-1 КК буде правильною, якщо вчинене негативно вплинуло на здатність ЗСУ, інших військових формувань виконувати покладені на них завдання. Ця важлива обставина зайвий раз демонструє доречність зробленого вище застереження «за загальним правилом» щодо сукупності злочинів, передбачених ст. 114-1, ст. 194 КК.

Відзначимо також, що на практиці трапляються випадки, коли суб'єкт, маючи намір здійснити підпал транспортного засобу, належного ЗСУ, через певні обставини вчиняє таку дію щодо іншого автомобіля.

Наприклад, Особа-1 та Особа-2 на замовлення особи, невстановленої органом досудового розслідування, спалили автомобіль «KIA CARNIVAL», що перебував у користуванні колишнього військовослужбовця ЗСУ. Той станом на день підпалу був звільнений із військової служби, а тому вказаний автомобіль у діяльності ЗСУ та інших військових формувань не використовувався, про що Особа-1 та Особа-2 (як і замовник) не знали [25].

Подібну похибку допустив Особа-3, який, маючи намір підпалити транспортний засіб військовослужбовця ЗСУ, здійснив підпал автомобіля «Mitsubishi Carisma», не знаючи про те, що на момент вчинення злочину володілець цього автомобіля вже не був військовослужбовцем, і що автомобіль, відповідно, не використовувався для виконання завдань із захисту Батьківщини [26].

У цих двох випадках мала місце фактична помилка (неправильна оцінка властивостей предмета злочину, передбаченого ст. 114-1 КК), що дає змогу констатувати наявність закінченого замаху на непридатний об'єкт (вчинене підлягає кваліфікації не лише за ч. 2 ст. 194, а й за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 114-1 КК).

Цікаво, що в другій зі згаданих справ протиправна поведінка обвинуваченого складалась із двох епізодів. Крім дій, описаних вище, Особа-3 відшукав інший автомобіль, який мав візуальні ознаки належності до ЗСУ, та, діючи з метою подальшого підпалу цього транспортного засобу, зафіксував його на відеозапис, після чого переслав відеоматеріал невстановленій особі, яка за грошову винагороду замовила підпали транспортних засобів ЗСУ. Особа-3, однак, не зміг довести злочинний намір до кінця, бо його поведінка була викрита працівниками поліції. Як наслідок, Особа-3 був правильно визнаний винуватим також у готуванні до перешкодження законній діяльності ЗСУ (ч. 1 ст. 14, ч. 1 ст. 114-1 КК) [26].

На відміну від розглянутих вище, деякі інші судові рішення, якими певні дії обвинувачених також визнавалися незакінченим перешкодженням законній діяльності ЗСУ, мають розцінюватись критично.

Так, Особа-1 отримав від невстановленого суб'єкта обіцянку того, що у разі підтвердження відеозаписом вчинення підпалів автомобілів ЗСУ він отримає грошову винагороду в розмірі 700 доларів США за підпал одного або 1 500 доларів США за підпал двох автомобілів. 30 грудня 2024 р., прагнучи реалізувати відповідний намір, Особа-1 спочатку погодився із замовником автомобілі, які мали бути спалені, а згодом закупив частину з необхідних для підпалу компонентів (зокрема, дві пляшки легкозаймистих розчинників), які переніс до гаражного приміщення. Поведінка Особи-1 не залишилася непоміченою для сторонніх осіб, які повідомили про неї співробітників СБУ, якими подальшу протиправну діяльність Особи-1 було припинено [27].

Як бачимо, Особа-1 вчинив лише підготовчі дії (підшукав знаряддя) до перешкодження законній діяльності ЗСУ і ще не встиг розпочати виконання об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 114-1 КК. Попри ці обставини, які вказують на те, що поведінка Особи-1 мала бути визнана готуванням, суд погодився з помилковою позицією органу досудового розслідування, який оцінив дії Особи-3 як незакінчений замах на перешкодження законній діяльності ЗСУ (ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 114-1 КК). Зауважимо, що у діях Особи-1 вбачаються й ознаки караного за ч. 1 ст. 14, ч. 2 ст. 194 КК готування до знищення чужого майна шляхом підпалу (ідеальна сукупність злочинів).

Інші мотиви змушують нас не погодитись із кваліфікацією як замаху на перешкодження законній діяльності ЗСУ дій осіб, які обливали транспортні засоби ЗСУ легкозаймистими речовинами, намагались їх підпалити, проте не доводили свій умисел до кінця через те, що «пляшка відрекошетилася від капота автомобіля та перелетіла його, розбившись на асфальті, через що відповідна суміш, яка була у пляшці, згоріла» [28], «обвинувачений був виявлений одним із військових, який припинив його протиправні дії» [29], «автомобіль не зайнявся з причин, які не залежали від волі обвинуваченого» [30], тощо.

Оцінюючи правильність визнання зазначеної поведінки закінченим (два перших випадки) і незакінченим (третій випадок) замахом на перешкодження законній діяльності ЗСУ, відзначимо, що злочин, передбачений ст. 114-1 КК, переважною більшістю дослідників останньої визнається закінченим із моменту виконання дій, спрямованих на відповідне перешкодження, незалежно від того, чи вдалося винному унеможливити або ускладнити діяльність військових підрозділів і формувань [31, с. 142; 32, с. 131–132].

Якщо дотримуватись цього (домінуючого в кримінально-правовій науці) підходу, то суб'єкти описаних вище дій, які не лише скоювали підготовчі акти, а й розпочинали виконання об'єктивної сторони перешкодження законній діяльності ЗСУ, мали бути визнані винуватими не у замаху на вчинення злочину, передбаченого ст. 114-1 КК, а в закінченому перешкодженні законній діяльності ЗСУ. Щодо оцінки вчиненого у згаданих ситуаціях за ст. 194 КК, то слід виходити з того, що, якщо внаслідок підпалу чи дій, спрямованих на його вчинення, майно не було знищено чи пошкоджено з причин, що не залежали від волі винного, скоєне має розглядатись як замах (закінчений або незакінчений) на знищення або пошкодження майна шляхом підпалу.

В абсолютній більшості випадків перешкодження законній діяльності ЗСУ у формі умисного знищення або пошкодження майна військового призначення кваліфікувалось з покликанням на ч. 2 ст. 28 КК, присвячену кримінальному правопорушенню, вчиненому за попередньою змовою групою осіб.

Наприклад, налагодивши зв'язок із невстановленою досудовим розслідуванням особою й отримавши від неї пропозицію здійснити підпал наперед визначеного автомобіля ЗСУ, Особа-1 погодився на таку пропозицію. Для реалізації свого наміру обвинувачений підійшов до відповідного автомобіля, облив його капот легкозаймистою рідиною і за допомогою запальнички підпалив його. Вказані дії Особа-1 фіксував на свій мобільний телефон і в подальшому відзвітував про них замовнику [30].

Як і в багатьох інших подібних випадках, дії обвинуваченого, який на замовлення «таємного» суб'єкта одноособово вчинив підпал, були кваліфіковані за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 114-1, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 194 КК. Однак чи мало місце тут вчинення злочину (-ів) за попередньою змовою групою осіб?

Питання про якісний склад такої групи як форми співучасті достатньою мірою висвітлене в навчальній літературі [33, с. 612–614]. Тому, не занурюючись у відповідну проблематику, зазначимо, що ми дотримуємось традиційної і, до того ж, панівної у практиці ККС ВС позиції, згідно з якою при вчиненні кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб щонайменше два співучасники (учасники групи) повинні діяти як співвиконавці.

Із матеріалів вивченої судової практики слідує, що замовники підпалів автівок ЗСУ не брали участі у виконанні об'єктивної сторони як складу злочину, передбаченого ст. 114-1, так і складу злочину, описаного у ст. 194 КК. З огляду на це, вважаємо, що підстав для оцінки зазначених дій як вчинених за попередньою змовою групою осіб не було. Натомість тут мала місце співучасть з розподілом ролей, за якої особи, які безпосередньо вчиняли замовлені підпали (виконували об'єктивну сторону), мали визнаватися виконавцями перешкодження законній діяльності ЗСУ та знищення/пошкодження чужого майна, вчиненого загальнонебезпечним способом (ч. 1 ст. 114-1,

ч. 2 ст. 194 КК), тоді як замовники – організаторами цих злочинів (ч. 3 ст. 27, ч. 1 ст. 114-1, ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 194 КК).

З огляду на сказане, прикладом правильного застосування кримінального закону є декілька рішень одного з районних судів м. Харкова, який дії осіб, котрі на замовлення невстановлених суб'єктів погоджувалися за грошову винагороду вчинити підпали транспортних засобів ЗСУ у м. Харкові, послідовно кваліфікує лише за ч. 1 ст. 114-1 і ч. 2 ст. 194 КК, без зайвого покликання на ч. 2 його ст. 28 [26; 34].

Водночас група осіб за попередньою змовою вбачається не лише у тих очевидних випадках, коли декілька осіб спільно обливають автомобіль запальною сумішшю і здійснюють його подальший підпал [35], а й, наприклад, тоді, коли одна особа підпалює відповідну автівку, а інша особа, діючи за попередньою домовленістю і знаходячись на місці вчинення злочину, фіксує цю подію з метою подальшого направлення відзнятих відеоматеріалів замовнику [36; 37; 38].

Тут, мабуть, варто пригадати, що Є. Фесенко та І. Туркевич, відмежовуючи групу осіб за попередньою змовою від співучасті особи, яка не входить до складу такої групи, підкреслювали, що в ч. 2 ст. 28 йдеться не про участь у злочині, а про спільне його вчинення. Дії групи осіб, у складі якої не всі є виконавцями, можуть кваліфікуватись як діяння, вчинені за попередньою змовою, тоді, коли вони були заздалегідь домовленими і фактично здійснені на етапах безпосереднього вчинення злочину. За своїм характером це дії, що істотно допомагають виконавцю, є внеском у досягнення загального результату саме на цих етапах [39, с. 84–85]. В. Ткаченко, розвиваючи цю теоретичну позицію, водночас слушно наполягає на тому, що злочином (нині кримінальним правопорушенням), вчиненим за попередньою змовою групою осіб, не повинен вважатись злочин (кримінальне правопорушення), який (яке) є результатом діяльності одного виконавця та інших співучасників одного чи декількох видів, які не здійснювали свою діяльність під час безпосереднього вчинення злочину (кримінального правопорушення) виконавцем, і необхідності в їх діяльності для вчинення злочину (кримінального правопорушення) виконавцем на момент його вчинення не було [40, с. 185–186]. У ситуації з відеофіксацією підпалу автівки військового призначення потреба в такій поведінці безпосередньо під час знищення (пошкодження) специфічного майна виконавцем, навпаки, є, а це засвідчує наявність групової форми співучасті, описаної в ч. 2 ст. 28 КК.

Враховуючи як значну поширеність, так і істотне підвищення суспільної небезпеки проявів перешкоджання законній діяльності ЗСУ, вчинених за попередньою змовою групою осіб, доцільно диференціювати (посилити) кримінальну відповідальність за таку поведінку. Свого часу відповідну пропозицію *de lege ferenda* сформулював П. Ясиновський [41, с. 200].

У світлі розглядуваної проблематики не можна оминати і питання, як наявність групи осіб за попередньою змовою повинна відобразитись при кваліфікації дій винних осіб, зокрема, чи має фігурувати у формулі кваліфікації ч. 2 ст. 28 КК, як на цьому зазвичай наполягають суди, даючи кримінально-правову оцінку випадкам перешкоджання законній діяльності ЗСУ у формі умисного знищення або пошкодження майна військового призначення (при тому, що у чинних редакціях ст. 114-1 і ст. 194 КК не передбачено таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою). Така поширена у сьогоднішній судовій практиці кваліфікація, з одного боку, дає змогу відобразити специфіку вчинення не одноособового, а групового кримінального правопорушення, а, з іншого, суперечить тенденції практики ККС ВС, яка простежується останніми роками та у межах якої дії співвиконавців кваліфікуються лише за статтею (частиною статті) Особливої частини КК і кваліфікації за нормами розділу VI Загальної частини КК «Співучасть у кримінальному правопорушенні» не потребують. Так, в одній з нещодавніх постанов ККС ВС можна прочитати, що у формулі кримінально-правової кваліфікації, крім інкримінованої особі статті Особливої частини кримінального закону, вказуються статті Загальної частини кримінального закону лише у випадках зазначення стадії вчинення кримінального правопорушення (готування або замах) або ж для вказівки на роль особи, крім ролі виконавця (організатор, підбурювач або пособник). Вказівка у формулі кримінально-правової кваліфікації на інші статті Загальної частини кримінального закону (зокрема на форму співучасті) є зайвою [42].

В юридичній літературі з цього приводу зустрічається інша рекомендація, яка нам імпонує. Йдеться про те, що при співвиконавстві, у разі вчинення кримінального правопорушення групою осіб або групою осіб за попередньою змовою, діяння кожного співвиконавця кваліфікується з інкримінуванням йому відповідної кваліфікуючої ознаки, якщо остання передбачена у складі кримінального правопорушення, вчиненого у співучасті. Якщо за подібних фактичних обставин співвиконавства у складі відповідного кримінального правопорушення зазначені кваліфікуючі ознаки не передбачені, то дії співвиконавців кваліфікуються з посиланням на ч. 1 або ч. 2 ст. 28 КК. «Такий підхід забезпечує конкретизацію обвинувачення особи згідно з фактичними обставинами вчиненого за відсутності інших відповідних законодавчих способів» [33, с. 630]. Таким чином, якщо склад відповідного криміналь-

ного правопорушення не передбачає його вчинення «за попередньою змовою групою осіб» (як це і має місце у випадках зі ст. 114-1 і ст. 194 КК), то кваліфікація вчиненого учасниками такої групи має здійснюватись з покликанням у формулі кваліфікації на ч. 2 ст. 28 КК із включенням до юридичного формулювання обвинувачення характеристики «вчинене за попередньою змовою групою осіб».

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки.

1. Висловлені в теорії кримінального права пропозиції щодо визначення перспектив кримінально-правових заборон, присвячених відповідальності за знищення або пошкодження майна, належного «спеціальним» потерпілим, відзначаються контраверсійністю: якщо одні науковці виступають за розширення переліку таких заборон, то інші, навпаки, наводять аргументи на користь виключення цих спеціальних (щодо ст. 194 КК) норм із кримінального закону. Попри вагомість зазначеної аргументації, вона у проаналізованих наукових джерелах носить суто теоретичний характер і не підкріплюється зверненням до матеріалів судової практики, яка б засвідчила зайвість наявної диференціації кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження чужого майна різних категорій потерпілих, її (диференціації) неефективність і порушення при цьому конституційних принципів *non bis in idem* і рівності перед законом.

2. Хоч завдяки правозастосовному орієнту, сформульованому ККС ВС у 2019 р. і послідовному дотримуваному ним у подальшому, вдалось уніфікувати судову практику з дискусійного у теорії кримінального права питання кваліфікації вчиненого загальнонебезпечним способом умисного знищення або пошкодження чужого майна, що не заподіяло шкоду у великих розмірах, покладена в основу цього орієнту логіка «підважує» закріплену в КК систему кваліфікуючих ознак як одного з основних засобів диференціації кримінальної відповідальності. Проведений аналіз наукових підходів схильє до думки про те, що оптимальними варіантами розв'язання цієї кримінально-правової проблеми у законодавчій площині є або зменшення мінімального розміру шкоди для уможливлення кваліфікації вчиненого за ч. 1 ст. 194 КК, або повернення шкоді у великих розмірах як ознаці основного складу злочину «умисне знищення або пошкодження чужого майна» статусу оцінного поняття.

3. Перешкоджання законній діяльності ЗСУ у формі умисного знищення або пошкодження транспортних засобів, що мають військове призначення, вчинюване тими, кому виповнилось 16 років, слід, за загальним правилом, кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 114-1 і ч. 2 ст. 194 КК. Водночас не виключаються винятки з цього загального правила, які зумовлені обставинами конкретного кримінального провадження та які, зокрема, можуть (а) давати підстави для додаткового інкримінування винному порушення ч. 2 ст. 111 КК (замість ч. 1 ст. 114-1 КК) або (б) виключати оцінку скоєного як перешкоджання законній діяльності ЗСУ. Аналіз судової практики дав змогу переконатись у тому, що розглядуваний прояв перешкоджання законній діяльності ЗСУ може мати особливості, які пов'язані з наявністю фактичної помилки, вчиненням незакінченого злочину та злочину у співучасті та які формують особливості кваліфікації, наведені вище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України. Контрольний текст проєкту (станом на 15.10.2025 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/11/12/00-kontrolnyj-proyekt-kk-15-10-2025-eksperty-frn.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).
2. Семенюк-Прибатень А.В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2016. 19 с.
3. Боровик А.В. Кримінальні правопорушення проти представників влади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2024. 545 с.
4. Гальцова В.В., Володіна О.О. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження чужого майна за кримінальним законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 189–194. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2022.35.
5. Мартишко М.В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2025. 239 с.
6. Шармар О.М. Особливості кримінальної відповідальності за умисне знищення чи пошкодження чужого майна. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83. Ч. 3. С. 163–168. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.25>.
7. Бориславський Р.А. Диференціація кримінальної відповідальності за знищення або пошкодження майна за кримінальним правом України: дис. ... д-ра філософії за спеціальністю 081 «Право». Львів, 2020. 237 с.
8. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Ознаки, що підвищують тяжкість злочинів проти власності на речі, за проєктом Кримінального кодексу України. *Ампаро*. 2023. № 1. С. 25–37. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5649-2023-1-04>.

9. Ухвала колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 березня 2019 р. у справі № 1-8/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80889416> (дата звернення: 10.12.2025).
10. Письменський Є.О. Чи є заподіяння шкоди у великих розмірах обов'язковою ознакою складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 194 КК України? *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький, 2019. С. 291–294.
11. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 5 листопада 2020 р. у справі № 536/621/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92765517> (дата звернення: 10.12.2025).
12. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28 серпня 2024 р. у справі № 748/2489/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121383402> (дата звернення: 10.12.2025).
13. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2017. 448 с.
14. Максимів О.Д., Угрин Ж.П. Проблеми кваліфікації знищення або пошкодження чужого майна шляхом підпалу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 212–214. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/59.pdf (дата звернення: 10.12.2025).
15. Шармар О.М., Мартишко М.В. Характеристика кваліфікуючих ознак злочину умисного знищення або пошкодження чужого майна. *Вісник ЛННІ імені Е.О. Дідоренка*. 2024. Вип. 1. С. 155–163. DOI: 10.33766/2786-9156.105.155-163.
16. Чугуніков І.І. Позитивізьке праворозуміння і оціночні поняття кримінального права. *Правові новели*. 2018. № 5. С. 136–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2018_5_20 (дата звернення: 10.12.2025).
17. Загинець-Заболотенко З. Невизначеність vs визначеність кримінального закону України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67–80. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001108680> (дата звернення: 10.12.2025).
18. Букреев О. Щодо поширення нових форм злочинних посягань на важливі об'єкти інфраструктури, техніку військовослужбовців та їх майно. *Протидія злочинності в умовах довготривалої війни: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2025 р.)*. Харків: Юрайт, 2025. С. 31–37.
19. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до статті 114-1 розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України щодо відповідальності за знищення або пошкодження майна, що використовується в діяльності Збройних Сил України, інших військових формувань, структурних підрозділів або окремих військовослужбовців, шляхом підпалу, підризу або іншими суспільно небезпечними способами» (реєстр. № 12042 від 18.09.2024). URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/1495a5b8-a238-4f47-b837-271ef123b40f> (дата звернення: 10.12.2025).
20. Вирок Заводського районного суду м. Николаєва від 10 жовтня 2025 р. у справі № 487/843/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130894625> (дата звернення: 10.12.2025).
21. Письменський Є.О. Кримінально-правова протидія перешкоджанню законній діяльності військових формувань: аналіз поточних тенденцій практики правозастосування. *Українська кримінальна юстиція у пост/воєнній парадигмі: матеріали X (XXIII) Львівського форуму кримінальної юстиції (м. Львів, 19–20 вересня 2024 року) / упорядник І.Б. Газдайка-Василишин*. Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 168–175.
22. Гутник А.В. Кримінально-правова кваліфікація підпалів автомобілів неповнолітніми в умовах воєнного стану. *Протидія злочинності в умовах довготривалої війни: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 20 травня 2025 р.)*. Харків: Юрайт, 2025. С. 68–71.
23. Пашенко О.О. Деякі питання застосування ст. 114-1 КК України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2025. № 1. С. 146–162. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2025.23.327399>.
24. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 28 січня 2025 р. у справі № 686/1176/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124838897> (дата звернення: 10.12.2025).
25. Вирок Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 11 квітня 2025 р. у справі № 705/741/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126541188> (дата звернення: 10.12.2025).

26. Вирок Салтівського районного суду м. Харкова від 16 червня 2025 р. у справі № 643/12887/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128135217> (дата звернення: 10.12.2025).
27. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 23 липня 2025 р. у справі № 127/12529/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129029761> (дата звернення: 10.12.2025).
28. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 3 червня 2025 р. у справі № 569/6534/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128027506> (дата звернення: 10.12.2025).
29. Вирок Хмельницькому міськрайонного суду Хмельницької області від 29 квітня 2025 р. у справі № 686/5648/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126972788> (дата звернення: 10.12.2025).
30. Вирок Чечелівського районного суду м. Дніпра від 10 листопада 2025 р. у справі № 204/10902/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131654735> (дата звернення: 10.12.2025).
31. Пилипенко Є.В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Северодонецьк, 2018. 281 с.
32. Сичевський В.В., Харитонов Є.І., Олейніков Д.О. Науково-практичний коментар до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України). Харків: Право, 2016. 232 с.
33. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії): підручник: у 2 книгах / за ред. О.О. Дудорова, А.А. Стрижевської. Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.
34. Вирок Салтівського районного суду м. Харкова від 11 листопада 2025 р. у справі № 643/12296/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131675980> (дата звернення: 10.12.2025).
35. Вирок Фортечного районного суду м. Кропивницького від 7 листопада 2025 р. у справі № 404/10554/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131607277> (дата звернення: 10.12.2025).
36. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 24 квітня 2025 р. у справі № 947/15151/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126842987> (дата звернення: 10.12.2025).
37. Вирок Комунарського районного суду м. Запоріжжя від 21 березня 2025 р. у справі № 333/10649/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126059208> (дата звернення: 10.12.2025).
38. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 6 жовтня 2025 р. у справі № 759/15056/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130788470> (дата звернення: 10.12.2025).
39. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 2-е вид., перероб. та доп. / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.
40. Ткаченко В.В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 234 с.
41. Ясиновський П.В. Кримінальна відповідальність за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 234 с.
42. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 жовтня 2025 у справі № 459/176/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131320194> (дата звернення: 10.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026